

настанням якої іноземні банки в короткі строки вивели капітал з українського ринку.

Відтак, можна зробити висновок, що державі слід жорсткіше контролювати процес входження іноземного капіталу саме в банківський сектор. Це обумовлено тим, банківський капітал за своєю природою дуже мобільний, оскільки, на відміну від інвестицій у виробництво, не зв'язаний в матеріальних активах, а тому мігрує досить швидко. Тому НБУ слід розробити низку додаткових заходів, спрямованих на мінімізацію впливу іноземного капіталу на стабільність банківського ринку в Україні. Перш за все зміни потрібно проводити в державній політиці, а потім уже в стратегії роботи самого банку, адже навіть сьогодні деякі банки ведуть невиправдано ризиковану кредитну політику, деякі не повністю виконують нормативи НБУ, не у всіх банках дотримано виконання нормативів щодо страхового, резервного фондів.

Література

1. Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2009 року // Вісник НБУ.—2009.— № 11.—С. 68—69.

2. Карчева. Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи // Вісник НБУ. — 2009. — № 11.— С. 12—18.

Стаття надійшла до редакції 15.04. 2010 р.

УДК.336.71

М. Ф. Пуховкіна,

канд. екон. наук, доцент, професор
кафедри банківської справи,
ДВНЗ “КНЕУ імені Вадима Гетьмана”

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ РЕФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анализируются условия и активность рефинансирования банков Украины на разных этапах реформирования и развития национальной экономики. Рассматриваются перспективы использования политики рефинансирования для активизации банковского кредитования реального сектора экономики.

Ключевые слова: политика рефинансирования, механизмы рефинансирования, безналичная эмиссия, ликвидность банков, стимулирующие кредиты.

Discussed are the conditions and activity of refinancing of the Ukrainian banks at the different stages of the reforming and development of national economy. Considered are the prospects of using the refinancing policy for the activization of bank crediting of the real sector of economics.

Keywords: *the refinancing policy, the mechanisms of refinancing, non-cash emission, banks' liquidity, the stimulating credit.*

Аналізуються умови та активність рефінансування банків України на різних етапах реформування та розвитку національної економіки. Розглядаються перспективи використання політики рефінансування для активізації банківського кредитування реального сектору економіки.

Ключові слова: *політика рефінансування, механізми рефінансування, безготівкова емісія, ліквідність банків, стимулюючі кредити.*

Політика рефінансування — це один з поширених інструментів грошово-кредитної політики, який використовують центральні банки різних країн. Сутність політики рефінансування полягає у зміні центральним банком умов, за якими він надає кредити комерційним банкам. Для комерційних банків рефінансування в центральному банку — це процес відновлення банківських ресурсів, які були вкладені в позички, цінні папери та інші активи, це останній спосіб (надія) регулювання їхньої ліквідності. Для центральних банків — це спосіб випуску в обіг платіжних засобів, тобто канал безготівкової емісії, спосіб регулювання банківської ліквідності та спосіб запобігання банківській паніці. В умовах світової фінансової кризи кредити центрального банку виступають як першочергові заходи з протидії та з подолання наслідків фінансової кризи в банківському секторі, тому видається за доцільне провести дослідження еволюції політики рефінансування в Україні та визначити перспективи подальшого застосування цього інструмента грошово-кредитної політики.

В Україні регулювання грошового ринку через політику рефінансування відбувалося досить складно. В умовах високих темпів інфляції та падіння ВВП, що супроводжували початкові стадії реформування національної економіки, Національний банк України (НБУ) проводив селективну політику адресного рефінансування комерційних банків. Кредити спрямовувались переважно на підтримку неефективного державного сектору економіки, і, як свідчить практика, значну кількість виданих таким чином кредитів так і не повернули.

З розвитком грошового ринку, становленням ринку державних цінних паперів та стабілізацією макроекономічних умов НБУ почав використовувати ринкові способи рефінансування. Так, із середини 1994 року НБУ запровадив рефінансування банків через кредитні аукціони, проведення яких забезпечувало доступ банків до його кредитів на рівних умовах. Приблизно водночас НБУ запровадив надання банкам стабілізаційних кредитів на підтримку здійснення ними заходів фінансового оздоровлення. З метою стимулювання розвитку ринку державних цінних паперів НБУ з кінця 1995 року вводить порядок рефінансування банків під заставу державних цінних паперів (облігацій внутрішньої державної позики — ОВДП) шляхом надання прямого ломбардного кредиту. З 1997 року НБУ починає застосовувати ще один новий на той час для української банківської системи спосіб рефінансування, а саме проведення операцій з державними цінними паперами на умовах угоди прямого РЕПО. Крім того, в 1999 році НБУ затверджує Положення про операції банків з вексями, яке передбачає переврахування (редисконтування) Національним банком векселів, що були враховані комерційними банками. У зв'язку з нерозвинутістю вексельного ринку редисконтування векселів, як спосіб рефінансування банків, так і не отримав розвитку в Україні.

Починаючи з 2001 року НБУ, запозичивши досвід Європейського центрального банку, запроваджує нові механізми рефінансування банків: надання кредитів овернайт для миттєвої підтримки ліквідності банків через постійно діючу лінію рефінансування та надання кредитів шляхом проведення кредитних тендерів. Крім використання нових механізмів рефінансування НБУ продовжував проведення операцій прямого РЕПО і надання стабілізаційних кредитів. Надалі НБУ вносив окремі зміни у порядок рефінансування банків: змінював спектр банківських активів, які використовуються як забезпечення кредитів рефінансування; передбачив можливість надання банкам бланкового кредиту овернайт; змінював терміни надання кредитів рефінансування.

Одночасно із запровадженням нових способів рефінансування НБУ поступово знижував облікову ставку і активізував рефінансування комерційних банків. І якщо в 1999 році облікова ставка на кінець року становила 45,0 %, а частка рефінансування в загальному обсязі випущених в обіг платіжних засобів 5,4 %, то у

2001 році відповідно 12,5 % і 14,2 %, а у 2003 році — 7,0 % і 63,3 % [1, 2]. Упродовж 2002—2003 рр. політика рефінансування банків спрямовувалася на забезпечення зростаючого попиту на гроші з боку суб'єктів економіки, що було зумовлено прискоренням темпів економічного зростання.

У наступні роки (2004—2007 рр.) НБУ не так активно рефінансував комерційні банки, основним інструментом регулювання грошового ринку стають операції НБУ з іноземною валютою, враховуючи те, що монетарна політика НБУ де-факто була спрямована на таргетування обмінного курсу гривні. Виходячи з цього НБУ активно проводив валютні інтервенції, спрямовані на вилучення з обігу іноземної валюти з метою уникнення значних коливань обмінного курсу гривні та підтримання її стійкості. Так, у 2004 році частка рефінансування в загальному обсязі випущених в обіг платіжних засобів становила 37,5 %, а частка коштів, спрямованих на купівлю іноземної валюти, – 62,5 %, у 2005 році відповідно 18,3 % і 81,7 %, у 2006 році відповідно 37,4 % і 62,6 % і в 2007 році відповідно 5,8 % і 94,2 % [3—6].

У 2006 р. з метою забезпечення стабільної діяльності банків та сприяння стимулюванню банків щодо активізації кредитування довгострокових програм суб'єктів господарювання НБУ прийняв рішення про рефінансування банків під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу, розміщеного в НБУ, на строк до трьох років. Зазначене рішення було спрямовано на запровадження механізму трансформації частини короткострокових ресурсів банків у довгострокові з метою сприяння зменшенню розривів між термінами і обсягами залученими банками коштами і розміщеними коштами в економіку.

У 2008 році через мінливість макроекономічних умов, що мали місце упродовж року, НБУ протягом перших трьох кварталів проводив стриману політику рефінансування, облікову ставку було підвищено до 12 % (на кінець 2007 року вона становила 8 %). У четвертому кварталі з метою зменшення впливу зовнішньої фінансової кризи та забезпечення стабільності банків НБУ активно кредитував банки використовуючи механізм підтримки ліквідності на основі програм фінансового оздоровлення. Загальний обсяг рефінансування у 2008 році становив 169,5 млрд грн (у 2007 році — 2,5 млрд грн). Частка

рефінансування в загальному обсязі випущених в обіг платіжних засобів становила 77,7 % [7].

В умовах політичної нестабільності та протистояння Уряду і НБУ політика рефінансування, яку проводив НБУ в четвертому кварталі, не знайшла об'єктивної оцінки. НБУ, як можна зробити висновок з виступу виконуючого обов'язки голови НБУ А.В. Шаповалова на засіданні Верховної Ради 26 січня 2009 року, вважав, що він проводив політику адекватну економічній ситуації в країні і ця політика попередила крах банківської системи. Основні критичні зауваження, що лунали на адресу НБУ, полягають у наступному: політика рефінансування була непрозорою; у процесі рефінансування мало місце преференційне ставлення до окремих банків; рефінансування спровокувало активність банків на валютному ринку, що призвело до девальвації гривні; був відсутній належний контроль з боку НБУ за використанням банками коштів рефінансування.

Ситуація з політикою рефінансування загострилася, коли наприкінці 2008 року Верховна Рада прийняла рішення (Закон України "Про Державний бюджет України на 2009 рік), згідно з яким НБУ повинен був узгоджувати рішення про рефінансування банків із Кабінетом Міністрів.

У 2009 році спрямованість політики НБУ з рефінансування банків визначалася виходячи із ситуації на грошовому ринку. Так, більша частина операцій з рефінансування була проведена у першому півріччі — 55,8 млрд грн (86,7 %), коли на грошовому ринку внаслідок відпливу коштів з банків мав місце дефіцит ліквідності. Процентна політика Національного банку була спрямована на утримання вартості грошей на позитивному рівні щодо інфляції з метою стимулювання повернення вкладів у банківську систему. Середньозважена ставка за операціями рефінансування в цілому за 2009 рік становила 16,7 % річних і була позитивною відносно фактичного рівня інфляції (індекс споживчих цін становив 12,3 %). У другому півріччі 2009 року Національний банк проводив більш стриману політику рефінансування банків (обсяг рефінансування склав 8,6 млрд грн — 13,3 % річного обсягу), що пояснюється надходженням в обіг платіжних засобів через фіскальні механізми. Зокрема, уряд активно витрачав кошти з єдиного казначейського рахунку, а кредити МВФ використовувались на внутрішні цілі шляхом конвертації їх у гривню. Крім того, у 2009 році НБУ здійснював обов'язковий викуп у банків державних облігацій (на суму 24,9

млрд грн) відповідно до законодавчих вимог. Більша частина всіх облігацій — 84,1 % була викуплена на виконання вимог ст. 2 Закону України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” [8].

Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік передбачають, що НБУ, здійснюючи регулювання грошового ринку в умовах негативного впливу світової фінансово-економічної кризи, буде проводити грошово-кредитну політику спрямовану, з одного боку, на нівелювання інфляційного та девальваційного тиску, а з іншого — на підтримку ліквідності банківської системи на рівні достатньому для виконання нею своїх функцій.

Вихід з фінансово-економічної кризи є можливим тільки за умови нормального функціонування банківської системи. Одне з її головних завдань — це кредитування реального сектору економіки. В той же час, слід відзначити, що позитивні тенденції щодо кредитування банками реального сектору економіки відновлюються дуже повільно. Відображенням цього є зменшення протягом 2009 року обсягу залишків за кредитами (без нарахованих доходів) на 5 %. У строковій структурі кредитів відбулося зниження питомої ваги довгострокових кредитів до 62,95 % (з 68,03 % на початку року) [8].

Ситуація з кредитуванням економіки не змінилася і в першому кварталі 2010 року, незважаючи на те, що ліквідність банків збільшилась, чому сприяли операції Національного банку з купівлі іноземної валюти та державних облігацій України. Збільшення ліквідності не призвело до активізації кредитної діяльності банків. Загальний обсяг кредитних вкладень банків зменшився за квартал на 2,9 %. Банки внаслідок відсутності кредитоспроможних позичальників значну кількість ресурсів спрямовували у фінансові інструменти, зокрема в державні облігації, середньозважена дохідність яких становила 16,89 % річних. Національний банк у цих умовах для того, щоб уникнути монетарних ризиків стабільності грошової одиниці, проводив на грошовому ринку головним чином операції з мобілізації вільних коштів банків (56,3 млрд грн), у той час як обсяг рефінансування банків був відносно невеликим (3,4 млрд грн) [9].

Першим кроком Національного банку в 2010 році в напрямку активізації кредитної діяльності банків стала постанова НБУ “Про затвердження Положення про рефінансування і надання

Національним банком кредитів банкам з метою стимулювання кредитування економіки України у період її виходу на докризові параметри”, затверджена 4 лютого 2010 року. Національний банк пропонує банкам новий вид рефінансування — стимулюючі кредити строком від одного до п’яти років. Слід відзначити, що банки не будуть мати рівного доступу до нового виду рефінансування: строки кредитування і вартість ресурсів для них будуть різними залежно від форми власності, величини регулятивного капіталу, обсягу простроченої заборгованості за кредитами та деяких інших показників. Залежно від класу банку і категорії (надійності) забезпечення, що пропонується за кредитом, Національний банк буде надавати стимулюючі кредити під 10,75 — 12,25 % річних (облікова ставка плюс 0,5 — 2 п.п.). У той же час сукупна вартість кредитних ресурсів для кінцевого позичальника не повинна перевищувати облікову ставку НБУ більше ніж на 8 п.п., тобто позичальники зможуть отримувати кредити в гривні під 18,25 % річних. Реалізація положення НБУ може спровокувати перерозподіл банківського кредитування на користь державних банків. Пріоритетне право скористатися стимулюючими кредитами отримують держбанки (у тому числі нещодавно націоналізовані). Їх планують віднести до класу “А” (найбільш надійні). Позичальником стимулюючого кредиту може бути тільки підприємство, яке включено урядом у перелік компаній, “що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави”. Таким чином, НБУ не передбачає використання нового виду рефінансування для стимулювання розвитку середнього і малого бізнесу. Слід також зазначити, що НБУ висуває досить жорсткі вимоги щодо умов кредитування кінцевого позичальника. За рахунок власних коштів позичальник повинен профінансувати не менше 20 % від вартості проекту і надати банку-кредитору забезпечення вартістю, що становить не менше 120 % від суми кредиту і процентів за його користування.

Перспективи активізації кредитної діяльності банків безумовно передбачають подальшу лібералізацію політики рефінансування: поступове, виважене зниження облікової ставки, тимчасове введення довгострокового цільового рефінансування життєздатних, платоспроможних банків з метою відновлення іпотечного кредитування, розвитку малого і середнього бізнесу, запуску загальнодержавних інфраструктурних проектів, що означає появу нових робочих місць і збільшення кількості кредитоспроможного населення. Основні принципи, на яких

повинна базуватися політика рефінансування, — це виваженість, прозорість і контрольованість, тобто контроль НБУ за цільовим використанням банками коштів рефінансування.

Література

1. Річний звіт НБУ за 2001 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2001.pdf
2. Річний звіт НБУ за 2003 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2003.pdf
3. Річний звіт НБУ за 2004 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2004.pdf
4. Річний звіт НБУ за 2005 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2005.pdf
5. Річний звіт НБУ за 2006 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2006.pdf
6. Річний звіт НБУ за 2007 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2007.pdf
7. Річний звіт НБУ за 2008 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/an_rep/A_report_2008.pdf
8. Монетарний огляд за 2009 рік. — http://bank.gov.ua/Publication/econom/Mon_review/2009/2009.hdf
9. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за березень 2010 року. — http://bank.gov.ua/Fin_ryn/Pot_tend/index.htm
Стаття надійшла до редакції 20.04. 2010 р.

УДК: 368.021:005(075.8)

А. А. Супрун,
 канд. екон. наук,
 доцент кафедри фінансів,
 Криворізький економічний інститут
 ДВНЗ “КНЕУ імені Вадима Гетьмана”

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Финансово-экономический кризис показал неготовность в целом финансового менеджмента страховых компаний к стремительным негативным изменениям на рынке. В статье поднимаются вопросы формирования системы финансового управления страховыми компаниями, ориентированной на работу в условиях экономической нестабильности.